

УДК 334.722.8

Світлана ЧЕРНИЧИНЕЦЬ

ДУАЛІСТИЧНА ПРИРОДА СИСТЕМИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Розглянуто природу корпорації, досліджено систему корпоративного управління акціонерних товариств, проаналізовано інституціональне забезпечення корпоративних відносин, виділено дуалістичну природу корпорації.

The nature of corporation is outlined. The system of corporate governance of joint-stock corporations is investigated. The institutional support of the corporate relations is analyzed. The dual nature of corporation is grounded.

Ключові слова: корпоративне управління, корпоративний сектор, система корпоративного управління, інституціональне забезпечення корпоративних відносин, дуалістична природа корпорації.

Keywords: corporate governance, corporate sector, corporate governance system, institutional support of corporate relations, dual nature of corporation.

В умовах суспільних трансформацій, виникнення нових організаційних форм управління важливою складовою системи підготовки економічних кадрів для національної економіки є вивчення нових форм і процедур управління організацією, побудови систем менеджменту, в т. ч. і в корпоративних умовах.

Акціонерне товариство є однією з найбільш складних і довершених форм організації господарювання, використання якої дозволяє ефективно об'єднувати зусилля різних економічних агентів, залучати емісійні джерела фінансування та забезпечувати професійне керівництво діяльністю акціонерного товариства. Використання акціонерної форми підприємництва стає надзвичайно продуктивним у сферах економічної діяльності, що вимагають періодичного акумулювання значних обсягів інвестицій, широкого впровадження наукомістких технологій виробництва, залучення кваліфікованого персоналу і т. ін. Виникнення, функціонування та розвиток акціонерного товариства (корпорації) в ринкових умовах є результатом складного процесу органічного поєднання, гнучкої взаємодії та безупинного взаємного пристосування широкого кола прагнень, намірів і мотивів учасників корпоративних відносин (корпорантів).

Штучний характер походження вітчизняних акціонерних товариств, недостатній рівень розвитку національного фондового ринку, недосконалість правового регулювання корпоративних відносин закономірно визначають неминучість загострення природних суперечностей, властивих акціонерній формі підприємництва.

© Світлана Черничинець, 2012.

Проблеми інституціоналізації корпоративних відносин у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців найчастіше розглядаються в площині формування відповідної нормативно-правової бази або розбудови організаційних структур акціонерних товариств (І. О. Александров, О. І. Амоша, В. П. Антонюк, Б. М. Андрушків, І. В. Багрова, І. О. Балтачєєва, С. О. Біла, Ю. І. Вовк, І. І. Гомаль, В. М. Гриньова, Л. І. Дмитриченко, З. І. Домбровський, В. В. Дорофійєнко, Н. Б. Кирич, О. С. Попов, О. А. Пробоїв, О. М. Сохацька, Н. П. Тарнавська, А. М. Тибінь).

Проте унормування корпоративних відносин та організаційне проектування належної системи управління акціонерним товариством не можуть повністю охопити усе розмаїття відносин, які виникають у цій сфері, а отже, мають доповнюватися іншими управлінськими механізмами узгодження інтересів широкого кола корпорантів.

Метою статті є виявлення особливостей системи корпоративного управління в Україні, дослідження природи походження норм і правил корпоративного співробітництва та обґрунтування природи корпорації як учасника корпоративних відносин.

Корпоративне управління можна розглядати як сукупність юридичних, економічних, організаційних норм і правил функціонування корпорації (товариства), на базі чого будуються взаємовідносини між усіма її учасниками. Корпоративне управління поєднує різних учасників корпоративних відносин, кожний з яких дбає про свої власні інтереси на основі встановлених механізмів і способів їх взаємодії.

Відокремлення процесів володіння і управління є основною рисою системи корпоративного управління, яка характеризує організаційно-правову форму акціонерного товариства. У цьому випадку інтереси різних груп зацікавлених осіб різняться між собою і можуть призводити до конфліктних ситуацій.

Корпоративне управління має двоспрямовану дію. З одного боку, це нова сфера діяльності й інтересів державних і недержавних установ (підприємств), керівників та менеджерів, акціонерів і працівників у перехідних економіках. З іншого боку, корпоративна практика країн перехідних економік доповнює і переосмислює систему корпоративного управління в економічно розвинутих країнах.

Розвиток корпоративного сектору має вирішальне значення не тільки для підвищення ефективності системи керівництва господарських товариств, а більш за все, для успішного функціонування економіки країни загалом в умовах ринкових трансформацій, зокрема на рівні державного управління.

В процесі організаційно-структурної розбудови системи корпоративного управління відбувається утворення цілісного інституціонального простору регулювання корпоративних відносин, складовими якого стають різні види інституцій, інститутів, органів (інституціональних структур), інституціональних організацій. Провідну роль та виняткове значення у цьому процесі відіграють об'єктивні економічні суперечності, пов'язані з дуалістичною природою походження корпорації – як інституціональної організації та суб'єкта господарської діяльності – учасника корпоративних відносин (див. табл. 1).

Інституціональне забезпечення корпоративних відносин здійснюється шляхом формування та розвитку системи корпоративного управління, що відбувається на трьох рівнях: на суспільному, у сфері корпоративних відносин та в межах акціонерного товариства.

Таблиця 1

**Характеристика суперечностей, які виникають внаслідок
дуалістичної природи корпорації як учасника корпоративних відносин
та інституціональної організації**

Суперечності		
Група	Зміст	Форми вирішення
Внутрішньокорпоративні	Між структурою власності та розподілом корпоративного контролю (між джерелами отримання економічної влади)	Система довгострокового стимулювання і мотивації вищого керівництва. Регламентація діяльності вищих керівних органів. Незалежна оцінка якості корпоративного управління
	Між необхідністю задоволення потреб акціонерів в отриманні економічних благ та вимогами забезпечення розвитку акціонерного товариства	Дивідендна політика. Система довгострокового стимулювання персоналу. Корпоративні програми соціальної відповідальності
	Між рівнем складності соціально-економічних процесів у корпорації та належністю внутрішньокорпоративного інституціонального забезпечення	Система соціального партнерства. Державне регулювання. Діяльність саморегульованих організацій та професійних об'єднань. Корпоративні кодекси і стандарти
	Між нормами організаційної культури, яка підтримується керівництвом акціонерного товариства, та інституціональними засадами корпоративної культури	Регламентація діяльності вищих керівних органів. Корпоративні кодекси і стандарти. Програми соціальної адаптації та корпоративної ідентичності
	Між загальнокорпоративними та субкультурними формами інституціонального регулювання корпоративних відносин	Регламентація діяльності вищих керівних органів. Програми інформаційної прозорості корпоративного управління. Корпоративні кодекси і стандарти
Зовнішньокорпоративні (міжфазові, просторово-часові)	Між інституціонально-регулятивними функціями та економічними інтересами корпорації як самостійного суб'єкта корпоративних відносин	Регламентація діяльності вищих керівних органів. Спостережна рада, ревізійна комісія. Незалежна перевірка фінансово-господарської діяльності та оцінка якості корпоративного управління. Програми інформаційної прозорості корпоративних відносин
	Між адміністративними межами корпорації та масштабом корпоративних відносин	Довгострокові угоди. Корпоративні інтеграційні процеси. Соціальні та державно-приватні партнерства. Норми ділової активності
	Між тривалістю реалізації довгострокових програм корпоративного розвитку та станом інституціонального середовища корпоративних відносин	Система довгострокового стимулювання і мотивації вищого керівництва. Емісійна політика. Дивідендна політика. Незалежна оцінка якості корпоративного управління
	Між часом виникнення потреб у регулюванні та формуванням відповідних інституціональних норм, правил та структур	Діяльність саморегульованих організацій та професійних об'єднань. Державне регулювання корпоративних відносин

На суспільному рівні відбувається взаємодія між державними та недержавними об'єднаннями й організаціями різних рівнів, населенням регіону, де розташоване акціонерне товариство, та секторіальним рівнем системи корпоративного управління.

На секторіальному рівні (сфера корпоративного співробітництва) здійснюється взаємодія учасників фондового ринку з акціонерним товариством шляхом здійснення операцій купівлі-продажу інвестиційних ресурсів.

Корпоративно-організаційний рівень – це найнижчий рівень у системі корпоративного управління, на якому здійснюється внутрішнє управління акціонерним товариством.

Створення нового інституту в конкретних соціально-економічних умовах являє собою дворівневий процес: на вищому рівні відбувається формування потреб релевантної частки суспільства в певному інституті, відповідно до якої (тобто потреби) в просторі базових інститутів здійснюється пошук належного прототипу. Такий пошук здійснюють «інституційні лідери» суспільства (інституційні новатори). За відсутності належного базового інституту («прототипу») під впливом нагальної потреби у регулюванні певних відносин відбувається формування певної комбінації початкових (базових) норм, які надалі стають підґрунтям для утворення нових форм інституціонального регулювання.

Держава є одним з найбільш впливових учасників корпоративних відносин, що відіграє провідні ролі (ініціатора, адаптера, новатора, пропагандиста, контролера) у процесі інституціонального розвитку. Проте у державній власності до цього часу залишається також значна кількість пакетів акцій корпоратизованих підприємств, які за різних причин (тимчасова пряма заборона або обмеження приватизації акціонерних товариств, діяльність яких має стратегічне значення; нестача платоспроможного попиту покупців, зумовлена низькою інвестиційною привабливістю об'єктів приватизації; наявність неврегульованих проблем, пов'язаних із визначенням прав власності, тощо) не були продані приватним власникам.

Тому до складу найважливіших завдань державного регулювання вітчизняного корпоративного сектору зараховано необхідність упорядкування (за вартістю, частками капіталу, об'єктами і т. ін.) масиву корпоративних прав, які залишилися у власності держави після масової приватизації.

Активізація зусиль держави щодо розбудови системи управління державними корпоративними правами в статутних фондах приватизованих акціонерних товариств повинна сприяти розвитку механізму аутсайдерського акціонерного контролю, формування якого є необхідною вимогою щодо забезпечення прав та інтересів міноритарних акціонерів, досягнення прийняттого (з точки зору широкого кола корпорантів) рівня результативності використання акціонерного капіталу і т. ін. Крім того, розвиток системи представництва інтересів держави як акціонера в корпоративному управлінні є важливою передумовою для удосконалення організаційного та нормативно-методичного забезпечення корпоративної власності загалом.

Отже, різноманіття форм власності суб'єктів господарювання (у т. ч. для об'єктів регіональної інфраструктури) визначає можливість виникнення численних суперечностей між приватними власниками таких об'єктів та органами державної влади і місцевого самоврядування, що презентують суспільні пріоритети розвитку та інтереси територіальної громади. Реалізація проектів регіонального розвитку має чітко виражений корпоративний характер, оскільки певною мірою зачіпає інтереси й впливає на велику

кількість учасників соціально-економічних відносин, прямо або опосередковано пов'язаних з корпораціями (персонал, постачальники, споживачі, органи державної влади тощо). Дія цих та інших чинників регіонального розвитку зумовлює нагальність вимог щодо забезпечення плідної співпраці та взаємодії державних і місцевих органів влади, широкого кола населення регіону, підприємств та установ при вирішенні проблем регіонального розвитку на засадах розбудови ефективного міжрегіонального державно-корпоративного партнерства.

Природа походження норм і правил корпоративного співробітництва визначається чітко вираженим інституціональним характером, пов'язаним зі спрямованістю на вирішення завдань випереджальної розбудови середовища здійснення корпоративних відносин, у межах і відповідно до вимог якого відбуватимуться утворення, функціонування та розвиток конкретних корпоративних організацій, а також укладатимуться певні індивідуальні угоди між окремими корпорантами. Характер і зміст корпоративних відносин, з одного боку, є результатом втілення певної ідеології корпоративізму, а з іншого – визначає принципи структурної побудови та особливості функціонування корпорацій як основних організаційних форм корпоративного співробітництва.

У процесі організаційно-структурної розбудови системи корпоративного управління відбувається утворення цілісного інституціонального простору регулювання корпоративних відносин, складовими якого стають різні види інституцій, інститутів, органів, інституціональних організацій. Провідну роль та виняткове значення у цьому процесі відіграють об'єктивні економічні суперечності, пов'язані з дуалістичною природою походження корпорації – як інституціональної організації та як суб'єкта господарської діяльності – учасника корпоративних відносин.

Література

1. Андрушків Б. Шляхи подолання суперечностей законодавства України в контексті модернізації корпоративного управління на ринку цінних паперів / Б. Андрушків, Ю. Вовк, Н. Кирич // Вісник ТНЕУ. – 2008. – № 5. – С. 101–107.
2. Андрушків Б. М. Корпоративне управління : навч. посіб. / Б. М. Андрушків, С. П. Черничинець. – К. : Кондор, 2011. – 528 с.
3. Корпоративне Управління в Україні: теоретико-методологічні аспекти : моногр. / [О. М. Сохацька, Н. П. Тарнавська, А. М. Тибінь та ін.]. – Тернопіль : Екон. думка, 2007. – 358 с.
4. Майбутнє України: стратегія поступу : моногр. / [І. О. Александров, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін.] ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті України, Акад. екон. наук України. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 486 с.
5. Організаційно-економічні основи формування системи корпоративного управління в Україні : моногр. / В. М. Гриньова, О. С. Попов. – Харків : Вид. ХДБУ, 2003. – 340 с.
6. Черничинець С. П. Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Корпоративне управління» / С. П. Черничинець. – Тернопіль : Екон. думка, 2009. – 236 с.